

Význam komunikácie a informovania verejnosti pri riešení environmentálnych problémov

D. Gindlová, D. Petříková: The Importance of Communication and Public Information in Environmental Problems Solving. Život. Prostr., Vol. 31, No. 4, 196–199, 1997.

The paper deals with social background of information and communication as a basis for effective public participation and for society progress and development.

The approach set at the Earth Summit in Rio in 1992 emphasized the importance of public participation at the local level, which has been adopted by Agenda 21 as a requirement for local authorities to develop their own Local Agenda 21. In order to fulfil this objective it is inevitable to communicate and co-operate with the informed public. This can be done using a number of ways such as public meetings, comments and objections from citizens, through the local mass media or by establishing the local environmental forum. Examples of working environmental forums are given from two successful case studies, one of them from Lahti, Finland and the other one from the Lancashire county in England.

V každej krajine, ktorá sa prezentuje demokratickým systémom, je zodpovednosť za dodržiavanie občianskych práv predovšetkým zodpovednosťou politickej a štátnej moci. Väčšina našich občanov si ale musí uvedomiť, že každý nesie svoj diel zodpovednosti za všeobecné pomery v štáte. Občan má povinnosť zúčastňovať sa na verejnom živote. V polohe verejnosti sa stáva politickou silou, ktorá sa môže významne podpísať na riadení štátu, predovšetkým v ťažení vyplývajúcom z dokonalého poznania miestnych podmienok. Táto skutočnosť je výsostne aktuálna aj v oblasti environmentálnej politiky. Významným prvkom v tomto smere sa stáva systematický prístup a plánovanie, základným návodom na spoluprácu v tomto procese je Local Agenda 21 – súhrn úloh alebo okruh činností na miestnej úrovni, nasmerovaný do budúcnosti, t. j. do 21. storočia.

Local Agenda 21 predstavuje základný miestny program environmentálnych činností s konkrétnym plánom ich realizácie v určitej lokalite. V podstate je napĺňaním výzvy, uverejnenej v 28. kapitole Agendy 21 – výslednom dokumente prijatom na konferencii OSN v Riu de Janeiro (1992): *“do roku 1996 by väčšina miestnych orgánov v jednotlivých krajinách mala uskutočniť konzultačný proces s obyvateľmi a dosiahnuť dohodu o miest-*

nej Agende 21”, z čoho tiež vyplýva, že “...prvotná, ústretová iniciatíva by mala vychádzať z úradov miestnej štátnej správy a samosprávy... a mala by otvoriť dialóg s občanmi, miestnymi organizáciami a súkromnými podnikateľmi”.

Každé plánovanie environmentálnych činností predpokladá znalosť a efektívne využívanie miestnych zdrojov a zapojenie obyvateľov. Na lokálnej úrovni je najdôležitejší komunikačný prístup podporujúci úlohu miestneho environmentálneho manažmentu s rozhodovacími právomocami, ktorý počíta s objektívnou a aktívnou účasťou verejnosti. Existuje mnoho foriem zainteresovania verejnosti, ktoré sa môžu v tomto procese úspešne používať. Ide napr. o stretnutia s občanmi priamou alebo nepriamou formou, t. j. o podporovanie ich návrhov v miestnej rade a na zasadnutiach výborov, či pripomienky a komentáre pri osobných stretnutiach. Tí, čo sa nemôžu zúčastniť osobne, môžu podať pripomienky písomnou formou, pričom by nemal chýbať jasný návod, ako sa budú pripomienky posudzovať.

• *Verejné zhromaždenie* je jednou z foriem komunikácie s verejnosťou. Umožňuje občanom, občianskym združeniam, rôznym skupinám a organizáciám, podnikateľom a zástupcom výrobných podnikov vyjadriť svoje názory a sťažnosti, určené priamo miestnym rozhodovacím or-

gánom, po ktorých nasleduje otvorená diskusia. Verejnosť by mala mať a využívať právo na iniciovanie zvolania verejného zhromaždenia (zvyknú ho využívať skupiny alebo združenia občanov).

- Inú formu predstavujú *poradné výbory*. Pozostávajú zo zástupcov všetkých sektorov miestnej komunity. Rada miestnej štátnej správy a samosprávy v oblasti environmentálnych opatrení i právnych otázok. Pri zostavovaní poradných výborov by mali byť jasne stanovené úlohy členov a presne vymedzený vzťah k voleným orgánom. Poradný výbor si musí definovať svoju úlohu, program, celkový cieľ, postupy a pravidlá, naplánovať dostatočné finančné zdroje a jasne definovať rozhodovacie právomoci.

- *Environmentálne fórum* je priamou formou komunikácie s verejnosťou. Jeho členmi sú zástupcovia všetkých sektorov miestnej komunity, ktoré sa zúčastňujú na tvorbe environmentálnych koncepcií a plánovania. Táto forma je u nás zatiaľ málo rozšírená, ale v zahraničí sa využíva často.

Rozhodnutia, ktoré verejnosť pozitívne prijíma v rámci ktorejkoľvek z prezentovaných foriem, môžu významne ovplyvniť nielen krátkodobé a dlhodobé plánovanie, ale majú aj globálny význam.

Rovnako významné sú i z hľadiska záujmu jednotlivých občanov. Skúsenosti potvrdzujú, že iniciatívy jednotlivcov so sebestačným nápadom často nemajú šancu presadiť sa. V práci s verejnosťou je dôležité viesť občana ku komunikácii so svojim okolím. Ak jednotlivci nekoordinujú svoje snahy a nespupracujú na vytýčených cieľoch, ich práca nedosahuje potrebnú údernosť a efektívnosť. Zdá sa, že dosiahnuť účasť celej komunity pri navrhovaní, ako aj pri realizácii aktivít, ktoré by mali vyústiť do konkrétneho programu, je práve v silách miestnych orgánov. V celom procese je najdôležitejšie zosúladiť aktivity na lokálnej úrovni medzi tými, ktorí zastupujú miestnu štátnu správu a samosprávu a tými, ktorí sú v polohe občana – jednotlivca, miestnych environmentálnych organizácií a združení, resp. environmentálneho fóra. Každá plánovaná činnosť alebo aktivita vyžaduje tok informácií smerom k verejnosti ako záruku efektívneho dialógu.

Na Slovensku je v súčasnosti situácia občana z hľadiska komunikácie sťažená ešte aj tým, že schválené územnosprávne členenie platí len pre štátnu správu. Samosprávy existujú iba na úrovni obcí a miest a schválenie územnej organizácie samospráv vyššieho stupňa stále chýba. Samosprávne združenia majú záujem presadiť výkonné regionálne samosprávy (dnes je ešte otáznke koľko ich bude a v akom budú postavení voči štátnej správe). Ich kompetencie by nemali byť iba formálne, ale mali by sa stať skutočnou pákou, ktorá by

spolu s posilnenými kompetenciami miestnych samospráv a informovanej spoluúčasti občanov, mohla korigovať rozhodnutia štátnej byrokracie v regiónoch. Miestne štátne správy a samosprávy sú zodpovedné za veľký počet úloh, ktoré sú vo vzťahu k životnému prostrediu všeobecne problémové (napr.: zásobovanie teplom a vodou, odvoz a likvidáciu tuhého odpadu, kanalizáciu, verejnú dopravu, územné plánovanie, ochranu krajiny, manažment verejných priestorov) a v súčasnosti sa rozhoduje aj o tom, do akej miery budú môcť občania regiónov o sebe rozhodovať. Navyše, len čo najrýchlejšie odbúranie nezrovnalostí v územnosprávnom členení môže pripraviť bezbariérové podmienky na vykonávanie týchto úloh v intenciiach environmentálne udržateľného spôsobu. Po konferencii v Riu sa v plánoch rozvoja miest a obcí, nielen v Európe, ale v celom svete presadzuje práve takýto prístup.

Mestá a obce by mali v najvyššej možnej miere využívať komunikáciu ako prostriedok aktívnej spolupráce s verejnosťou. Nie vždy však dobrá spolupráca "vyhovuje", sú snahy obchádzať verejnosť, alebo akceptovať len "dotknutú" verejnosť. Zapojenie verejnosti je ale vysoko rentabilné, pretože aj pri realizácii environmentálnej politiky je ona najcitlivejšou súčasťou celého procesu. V tomto procese nedominujú vnucované prístupy. Musí sa zvoliť taký postup, aby si občan sám uvedomil spoluzodpovednosť za vznik environmentálnych problémov, a tým aj povinnosť byť pri ich riešení. Vysoký stupeň jeho environmentálneho uvedomenia je preto dôležitým predpokladom dobrej vzájomnej spolupráce všetkých zainteresovaných pri riešení environmentálnych problémov. V procese komunikácie medzi nimi je najdôležitejšou schopnosť zhromažďovať, uchovávať a prenášať informácie o stave (najmä) miestneho životného prostredia. Popri spomínaných priamych formách komunikácie môže miestna štátna správa a samospráva informovať obyvateľov aj prostredníctvom miestnych masovokomunikačných prostriedkov (novín, rozhlasu, televízie). Tým zabezpečí aktuálne a nepretržité informovanie občanov o problémoch životného prostredia, miestnom environmentálnom manažmente, navrhovaných environmentálnych opatreniach a ich časovej postupnosti, príp. o programoch svojich ďalších zasadnutí a pod.

Miestna štátna správa a samospráva by mali budovať funkčné vzťahy s miestnymi ochranárskymi organizáciami a iniciatívami a spolupracovať s nimi pri organizovaní rôznych podujatí (Deň Zeme, Deň životného prostredia, Deň bez jazdenia autami, cykloturistika, prírodná telocvičňa, zber liečivých rastlín a pod.) a úloh. Mala by od nich tiež získavať informácie, obzvlášť v situáciách, keď protestujú voči pripravovaným aktivitám alebo rozhodnutiam štátnej správy.

Priama forma vzájomnej komunikácie pomáha budo-

vať dôveru občanov k miestnej štátnej správe a samo-správe a tú zasa udržiavať naladenú na potreby verejnosti. Väzbu fungujúcu opačným smerom reprezentuje napr. zavedenie horúcej zelenej linky. Miestne obyvateľstvo tak dostane šancu komunikovať priamo s miestnou štátnou správou a samosprávou o záležitostiach týkajúcich sa životného prostredia, možnosť sťažovať sa na environmentálne škodlivé správanie sa jednotlivcov, inštitúcií, priemyselných podnikov, alebo dostávať informácie o tom, ako si môže problémy vyriešiť samo. *Zelený telefón* môže napr. preberať oznámenia o havarijných situáciách, prijímať a zaznamenávať návrhy, pripomienky a sťažnosti, odpovedať na otázky o miestnej environmentálnej politike, jej opatreniach a programoch, alebo načúvať urážkam a obvineniam, ktoré vznášajú nahnevani občania v súvislosti so životným prostredím.

Na financovanie podobnej komunikácie si mnohé mestá utvárajú sponzorské dohody s miestnymi podnikateľmi. Školám, klubom, združeniam, bankám, reštauráciám, ale i jednotlivcom možno ponúknuť reklamu (v publikácii, pri príležitosti nejakého podujatia, v spravodajstve a pod.) ako protislužbu za finančný príspevok. Finančné prostriedky sa dajú získať aj z vonkajších zdrojov, napr. vo forme malých grantov na vykonanie jedného projektu.

V konečnom štádiu možno zostaviť lokálne programy vzájomnej komunikácie. Ich efektívnosť predurčujú charakteristické znaky dobrých lokálnych programov komunikácie so zameraním na životné prostredie, ktoré:

- **Zvyšujú environmentálne vedomie verejnosti**, na čo využívajú:
 - exkurzie, rôzne príležitosti, kampane, zadávanie úloh,
 - prednášky, diskusie za okrúhlym stolom, školenia, prezentácie,
 - ocenenia, súťaže, kvízy,
- **Integrujú aktívnu účasť verejnosti**. Účinnosť týchto informácií spočíva v tom, že sú:
 - spracované tak, aby upútali pozornosť verejnosti,
 - orientované na záujmy verejnosti,
 - jasné, stručné, napísané v zrozumiteľnom jazyku,
 - štruktúrované podľa didaktických princípov, vrátane postupných krokov, opakovania a zhrnutia,
 - užitočné tým, že poskytujú praktické rady,
 - ukončené jasným odkazom na miestny orgán, ktorý ich vydal.
- **Systematicky pracujú na kontinuálnom environmentálnom vzdelávaní občanov**, ktoré je:
 - celoživotným procesom,
 - interdisciplinárne a celostné,
 - skúma relácie medzi prírodným a sociálnym systémom,
 - nazerá na životné prostredie v celostnosti, vrátane kultúrnych, politických, ekonomických, technolo-

- gických, etických, ekologických a iných faktorov,
- zaoberá sa lokálnymi až globálnymi dimenziami a minulými, súčasnými a perspektívnymi dimenziami,
- zdôrazňuje individuálnu spoluúčasť a aktívnu zodpovednosť,
- zvyšuje tlak na zmenu existujúcich postojov a hodnôt.
- **Sú postavené na báze pozitívnych, ale i negatívnych poznatkov z prípadových štúdií alebo modelov.**

Environmentálne fórum – prvé skúsenosti zo zahraničia

Jednou z vhodných a overených foriem realizácie princípov trvalej udržateľnosti je, ako sme už spomínali v úvode, *vytvorenie environmentálneho fóra* – špeciálnej pracovnej skupiny, zloženej zo zástupcov všetkých záujmových skupín. Tu môžu prezentovať svoje názory, viesť diskusie, zverejňovať informácie a pripravovať plán environmentálnych činností. Zároveň pracujú aj na príprave programu Local Agenda 21 pre svoje mesto alebo obec. Dôležitou úlohou environmentálneho fóra je podnecovať a rozvíjať širokú verejnú diskusiu a zapájať obyvateľov mesta alebo obce do všetkých fáz prípravy LA 21, nie až do realizácie. Environmentálne fórum väčšinou pôsobí ako poradný orgán miestneho zastupiteľstva.

Zaujímavú prípadovú štúdiu vypracovalo fínske mesto Lahti. Predstavuje nový prístup k miestnej environmentálnej politike vo Fínsku, posun od tradičnej ochrany životného prostredia k jeho trvalej udržateľnosti. Lahti leží v južnom Fínsku, asi 100 km severne od Helsínk a má 95 000 obyvateľov. V celom regióne Lahti, známom centre zimných športov, žije asi 150 000 obyvateľov. V Lahti vzniklo environmentálne fórum ešte r. 1993 ako iniciatíva občanov na vypracovanie programu LA 21 pre toto mesto. Má asi 90 členov a je rozdelené do 7 pracovných skupín, v ktorých sú zástupcovia podnikateľov, školstva, vedy, mimovládneho sektora, masovo-komunikačných prostriedkov a jednotlivcov. Začali publikovaním Správy o stave životného prostredia v Lahti, kde použili netradičné indikátory na sledovanie trvalo udržateľného rozvoja i netradičné spôsoby prezentácie – formou plagátov, ktoré vydali v desaťtisícovom náklade a distribuovali ich tak, že zachytili občanov doma, v práci i pri ich aktivitách vo voľnom čase. Táto správa bola vhodným prvým krokom. Obsahovala jednak informácie o aktuálnej situácii, ale aj rady, ako pristúpiť k zlepšovaniu tohto stavu. Koncom r. 1994 pristúpili k rozpracúvaniu postupu environmentálneho manažmentu a auditu (EMAS – Environmental Management and Audit Scheme) na potreby mesta. Zamerali sa na systematické znižovanie škodlivých dôsledkov všetkých aktivít priemyselnej výroby a služieb v meste. Lahti je príkladom aktívneho prístupu obyva-

teľov k trvalo udržateľnému rozvoju vlastného mesta. Ukázalo sa totiž, že škodlivosť vplyvov na životné prostredie sa tradičným spôsobom – kontrolou emisií – neznižovala, naopak, v niektorých oblastiach ešte vzrástala. Občania pochopili, že ochrana životného prostredia v ich meste sa musí stať ich každodennou zodpovednosťou. Nedá sa dosiahnuť len prácou referentov na radnici, vyžaduje participáciu všetkých členov spoločnosti, ale aj zmenu ich postojov. Referenti sa musia zmeniť z kontrolórov a inšpektorov na konzultantov a partnerov a občania z bezuzdných konzumentov na uvedomelých užívateľov a ochrancov svojho životného prostredia.

Podobne funguje environmentálne fórum v kraji Lancashire v severnom Anglicku, ktoré vzniklo už r. 1989. Zorganizovalo akciu, ktorej cieľom bolo pripraviť environmentálny audit, environmentálny akčný program a akčný program pre jednotlivcov. Údaje z environmentálneho auditu spracovali, analyzovali a publikovali ako *Zelený audit Lancashiru* v máji 1991. Potom vyzvali verejnosť, aby pripomenovala 150 problémov, ktoré z analýzy vyplynuli. O tých sa potom diskutovalo a na jeseň r. 1991 ich posudzovalo lancashirské environmentálne fórum. V januári 1992 fórum vytvorilo 4 špecializované pracovné skupiny na vypracovanie odporúčaní pre environmentálny akčný plán. Do ich práce sa zapojilo viac ako 100 občanov. Proces kulminoval seminárom všetkých pracovných skupín v októbri 1992. Nasledovalo osemtyždňové obdobie konzultácií s verejnosťou a výsledky týchto konzultácií boli spracované do doku-

mentu Lancashire Environment Action Plan (LEAP), ktorý vydalo environmentálne fórum. LEAP formuluje predstavu o trvalej udržateľnosti Lancashiru na budúcich 15 rokov. Obsahuje 203 návrhov v 9 tematických okruhoch. Monitorovacím orgánom LEAP je samotné environmentálne fórum. Špeciálne pracovné skupiny pokračujú vo vyhodnocovaní procesu a pokúšajú sa vyriešiť problémy v oblastiach, kde sa ešte nedal dosiahnuť konsenzus. Fórum pôsobí ako "advokát" dobrej environmentálnej praxe jednak tým, že obhajuje snahy v tejto oblasti, jednak tým, že šíri informácie o dobrej environmentálnej práci svojich členov. Súčasne sa na jeho pôde zabezpečuje zosúladzovanie činností s cieľmi a časový harmonogram.

Podobne sa môže postupovať aj v ďalších krajinách, ktoré majú na to inštitúcie, podporu v environmentálnom práve a vôľu občanov.

Literatúra

- Agenda 21 a ukazovatele trvalo udržateľného rozvoja, 1996: MŽP SR, Bratislava.
- Bretschneider J, Korbler, S., Schrefel, Ch., Storksdieck, M., 1995: Communicative Instruments and Public Participation in Environmental Management.
- Hewitt, N., Konrad-Zimmermann, O., 1995: Environmental Action Planning (Local Agenda 21 Guide). In ICLEI s Guide.
- Lahti Environmental Forum Today, 1995. No. 1, 2.
- Lahti Environmental Forum Today, 1966. No. 3, 4.

